

rokon keresztül eljut a mindennapos közöny kínjait feloldó csengetésig, vagy az első kisregényben az unalmas ka-landnak vélt utazás leírása azért válik el túlságosan a beszélgetéstől, mert a direkt és indirekt jellemzési módszer határát élesen meghúzza az író.

Az átdolgozás elsősorban ezen változathatott volna. Ezzel szemben az történet, hogy a címadó kisregény a lakás feltárásának jelenetével (azon túl, hogy „krimi”-jellegét kapott) szerkezetileg még tovább bomlott, és fölöslegesen bővült a Stefán-motívummal, amellyel az író talán Anna és a telefonáló sorsát kívánta volna párhuzamosabbá tenni. A tévedés nem is annyira lélektani, mint formai jellegű: megbontja az Annát körülvevő alakok rendszerét. A moralista Moldova fedi fel magát, az, aki ide is becsempézi kedvelt témáját (lásd még: a *Sötét angyal*-ban Vali és Csaba szerelme) az öregedő nő és fiatal férfi viszonyáról. Ő az, aki hőseinek nevét is úgy vá-

lasztja ki, hogy egyéniségükre, sorsukra is utal: a Futó név jól illik a „révbe züllött” újságíróhoz, Alaxai neve pedig éppen olyan egzotikus és szomorú, mint a lemmingeké, amelyeknek legendáját megírta. Ő az, aki hőseinek mély pesszimizmusából is élénk villantja egy-egy pillanatra az emberibb élet vágyának fényeit. Ő az, aki a *Gázlámpák alatt* írói önismeretéhez eljutva, a most kiadott könyvön kívül állva így mondja el véleményét az *Akar velem beszélgetni?* megváltoztathatatlán alakjairól: „Van az önismeretnek egy foka, amely már erkölcsstelen, és ők eljutottak ideig.”

Moldova új-régi könyve ilyen viszonylatban értékes számunkra. Azzal is elmondjuk véleményünket róla, ha helyesen helyezük vissza a könyvespolcra. A *Sötét angyal* és a *Gázlámpák alatt* kötetei közé. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

VERESS MIKLÓS

FENÁKEL JUDIT: TÍZ NAP VIDÉKEN

Nem ritka a magyar irodalomban — és a világirodalomban sem — a kisváros ábrázolása, atmoszférájának tükröztetése, a kisvárosi életforma megjelenítése. A változatlanág, mozdulatlanság, a kisszerűség vagy kíméletes, helyenként együttérző, és a fonákosságokat kicsit magyarózó rosszalása, vagy éppen kíméletlenül haragos ostromozása, pellengérré állítása. Ha ilyen hosszan élő téma ez a magyar írók számára, nem anakronizmus-e vissza-visszatérni rá? A válasz azonnali lehet: éppen most vált igazán korszerűvé nálunk a problematika írói eszközökkel is történő feltárása, mert most válhat reményteljessé a cselekvő közbeavatkozás az idejétmúlt vidékiesség, az elavult nézetek és szokások felszámolásában. Van az anakronizmusnak egy másik értelmezése is. Korszerűtlen lehet valamely korszak ábrázolása a korra nem jellemző vonásokkal.

Fenákel Judit, az okos, tudatos író nő el tudja kerülni a nagyobb buktatókat. Nem átülteti csak a régi témát korunkra, sőt napjainkra, nemcsak beáll azok sorába, akik ezt az objektíve olyannyira időszerűvé vált témát feszegetik. Nem beáll az értelmes törekvések vonalába, hanem nem is helyezheti kívül magát a vidéki atmoszférán. Programszerűen vállalja „Az író írja önmagá-

ról” című »fülön« az írói elégedetlenséget további írásokra is. A képzeletbeli, de foghatóan reálisnak ábrázolni szánt alföldi városka (előző regényének is színhelye) „virágos főterével, az emeletes házak mögé bújó falusi utcáival, helyi erkölcsével és megrögzött szokásaival” úgy otthona, hogy egyben haragosa is. Megszokta, de megszeretni nem tudta ezt az atmoszférát — vallja. A fiatal nemzedék szószólójaként nyugtalan és nyugtalanít. De a következetesen, állhatatosan törekvés a póztalanságra, szinte már fonákjára forduló visszafogottsággal vall az író nő, és vallanak a megjelenített alakok is vállalkozásaikról. „Néha jót tesz a vérkeringésnek egy kis nyugtalanság” — mondja a regény központi alakja: Bokra. Igaz, itt e helyen ellensúlyozásaként szerepel ez a megjegyzés egy könnyen megnyugtatható ember mentalitásának, Ságinak éppen a könnyen megnyugvás, a beletörődés a baja.

Nem válik-e a póztalanságra makacsul törekvés, az embereket nem hivatalos pillanataikban megmutatásra igyekvés egy ellenkező előjelű modoros magatartássá? Az író nőnél ez a veszély ma nem áll fenn. Alakjainak megformálása, szerepeltetése pedig összhangban van a tudatos írói szándékkal, megoldási módokkal. A regény szerkezeti felépítése, sőt a szövege ad választ

a pozitív hőst esetleg hiányolóknak. Már a regény eleje utal arra, hogy az írónk szerinti fiatalok nem misszionáriusként, nem profétaként indulnak új vállalkozásokra, távol áll tőlük, hogy egzisztenciájukat feláldozzák a vidék fejlesztésének oltárán. A regény végén — minden tévedést eloszlatandó — Sági Pista szájába adva ott olvasható, hogy ez esetben hősrünk nem az a pozitív hős, aki föláldozná a nyugalma, a szerelmét, egész életét, mert első a társadalmi haladás és a közérdek. „Egyszer megírhattalak volna ... végre egy igazi téma. Most aztán megilógsz előlem. Ez az én formám” — a regénybeli újságíró szavai ezek, de — gondoljuk — az íróné is.

Problémátást segítő írást ismerhetünk meg Fenákel *Tíz nap vidéken*-jében. Társadalmi méretű megoldásról nem ad számot még ez a regény. De olyan időszakban kerül az olvasók kezébe, amikor nagyszabású társadalmi-politikai (szocialista demokráciát fejlesztő) és gazdasági (a gazdaságirányítás új rendszerét realizáló) program megvalósítása keretében egyre realisabb alapjai teremődnek meg a főváros és a vidék, a város és a falu különbségei csökkentésének, a kisvárosi korlátozottság, a maradi erkölcs és ízlés felszámolásának. Fenákel Judit nem üzen hadat a kispolgáriságnak, nem hangzanak el proklamációk és manifesztumok az új ízlés megteremtése érdekében, de olyan könyörtelen szívósággal sorakoztatja fel, fúzi szála a kirívó ízléstelenségeket, a maradi erkölcs ostoba jegyeit, hogy olvasó legyen a talpán, aki meg tudja őrizni nyugalma. A gipszgirlandokkal muszájt, kerek hasú ház, az ablakok muskátliai, színes kartonfüggönyei, az öblös poharak, rózsás porcelán csészék, terítő a tálcán, kétágyas szoba öblös szekrényekkel, üveg-vázában szagtalan virágok, a bútorokkal, fényképekkel zsúfolt lakások, kerekre nyírt bukszusbokrok, színes üveggömbök és gipsztörpék a virágágyak között, a háziasszony fülében himbálózó aranykarikák, likőrök, a konyhabútor üvegje mögött mindenféle üveg- meg agyag- emlékek, és a világoskékre festett papírkulisszák közé felállított magyar szoba — elgondolkoztatja az embert: mennyi tennivaló van az ízlés fejlesztésében. A könyökkel ebédelés, a puhány igazgató, a kinyitott tenyérrel közeledés az üdvözlésre, színpadias mozdulatok, nyúlós mosolygás az úrnak, anyáskodó negédeség — elszorítanak: mert mikor tudnak majd viselkedni az emberek? A társalgási csevegésben a közhelyek, frázisok, üres általánosságok úsznak az asztal fölött, a társalgás panelelemei,

mulassatok jól, elzavarni a rossz kedvet, a mi nagy falunk — csüggesztő példák a szellemi silányságra.

De hát valóban ennyire csüggesztően távlatlan ez a vidéki élet? Ha ezt az emberi környezetet képi megjelenítésben kivetíti az olvasó fantáziája (nem is gondolva a film adta lehetőségekre, hanem a gyermek képeskönyv formából karton kivágatokkal összeállítható modellek mintáját idézve, a regény lapjainak síkjából több dimenzióra állna össze ez a háttér, ez a díszlet), az ember első gondolata az lenne, hogy itt, ebben a környezetben, az emberi gyengeségektől függetlenül sem lehet élni, innét menekülni kell. Szinte csak pillanatokra múlik a büzös forróság, amikor jószágú este telepedik a városra. Alig van Bokra számára oldottab közérzet. A jószágú estén kívül talán akkor, amikor az étkezőkocsiban frissen sült húsok és sör szaga szelídíti meg a levegőt, vagy amikor Lidát meglátogatja az egyetemen. Igen, pontosan: Bokra számára csak Lida tudja az életet elviselhetővé tenni, vagy éppen az, hogy ő tárja ki a lány számára egy más élet, egy teljesebb élet ajtaját. Nagy nyeresége a regénynek Lida alakja, nagy nyereség a lány a fiú számára, elégtétel is talán, hogy legalább egy embert megnyert az értelmesebb életnek.

Fenákel emberismerete jól ábrázolt alakokat nyújt a regényben. Szalókit az ábrázoláson túl mélyrehatóbban is bemutatja. Feltárja ügyeskedő igazgatói szerepe mögötti kisiparosi énjét. Sági Pista alakja is maradandónak bizonyulhat az olvasó emlékezetében (annak ellenére, hogy a vidéki újságíró alakját már sokan megjelenítették). A kevesebb szerepet játszó figurák is egyénitetten állnak elénk.

De ki ez a Bokra Gábor? — foglalkoztatja a kérdés az olvasót. Annál is inkább, mert végül is az egész kisvárost ennek a beszűkült embernek az indultain keresztül látjuk, az általa rótt körökben válik főként ennyire egysíkúvá ez az élet. Az író sok szeretettel formált nőalakjáról többször is kaphatunk életrajzi áttekintést. A regény első lapján pillanatokra megjelenő öregasszony (aki „kicsi és sötét, mint az aszalt szilva. Csupa ránc fején a kendő, arcán a feketés bőr, derekán a szoknya. Meztelen sarkán is ráncokba gyűrődik a piszok”) láthatóbbá válik előttünk, mint Bokra Gábor, akivel végigéljük a „tíz napot”. Bokra Gábor előéletéből nem tudunk meg semmi olyan lényegeset, amiből magyarázható lenne vidéki vállalkozása, majd kudarcra. A kisvárosba a véletlen meg a saját szeszélye hajította le. „Beleugrott az egészbe, mintha erre várt vol-

na harminc esztendeig.” „Az ember elvégzi az egyetemet, él valahol Pesten, naponta magára veszi a fehér köpenyt, és teljesíti kötelességét.” „Az ember csinálni szeretne valamit, valami egészen kicsi dolgot, de önállóan.” A főszereplő már a gimnáziumban is sztár volt — tudjuk meg. Majd valahol Pesten, az egyetem elvégzése után, a többi fehér köpenyessel valami részfeladatot végez, s valahol egy kopasz vagy ősz fejben egyesülnek a kis eredmények. lesz belőlük fontos kutatás, felelősség, tudományos munka. Tizenkét éve járt szobáról szobára (tudniillik: lakni). Eddig elhanyagolt bérházak felső emeletén húzódott meg, ezután valamelyik földszintes parasztházban. Ennyi a különbség.

Itt csak egy magyarázat lehetséges. A szerző azért látja el ennyire kevés egyénítő jeggyel éppen a főszereplőt, mert vele általánosító módon a fiatal szakembert akarja példázni, aki harmincéves korára megunta az inaskodást. Felnőtt, ki akarja próbálni erejét. Akinek a számára vidéki vállalkozása legkezdetén az lenne a legnagyobb csalódás, hogy csak azért kap főmérnöki beosztást, mert az igazgatónak felülről azt mondták, hogy „így a szakember, meg úgy a szakember...” Hozott ő, ha már annyira odavannak érte.

Várná az olvasó, hogy a történes során a főmérnök, aki éppen az általánosságoktól viszolyg, valami konkrét munkában bizonyítaná elszánását, tetterejét. Nem adódik számára a bizonyítás lehetősége. Feltehetően itt lenne kereshető kudarcának egyik oka. És Fenákelt, aki mint mondtuk, sok buk-

tatót elkerült, itt kell bírálnunk. Itt kéresendő az írás gyengéje. Nem azért, mert itt válhatott volna pozitívává a hős, hanem, mert itt lehetett volna a küzdelem reménytelenségét hangsúlyosabban bemutatni.

Véleményünk szerint a kisváros levegője nemcsak hogy „újra meg újra témául kínálkozik” — ahogyan a 'szerző írja önmaga munkájáról, hanem ha itt él vidéken ilyen tehetséges író, aki Kaffka Margit örökében haladna, hisz ez a regény is utal az „okos asszony”-ra, idézetet is beszöve tőle az egyik párbeszédbe: „Semmi se nagy dolog közelről” — szóval a tehetséges prózaíró nem is tud kitérni a társadalmi valóságunk jelenségei elől, szükségszerűen szembe találja magát a nagyon nagy dolgokkal is, amelyektől nem kell megrettenni, vagy elemzésüktől vonakodni, mert Kaffka Margitnak igaza van, ha a dolgok közelségébe kerülünk, még a korábban nagyon látszó is vesztenek nyomasztó súlyukból, vagy fordítva: az illúzióvesztések sem mindig olyanok, hogy az embert földre terítsék, vagy eszményt veszejtsenek.

Fenákelt közéleti érzéke, írói tehetsége biztosíték arra, hogy következő írásában szereplői bemutatásakor vállalja a társadalmi meghatározottság és egyéni életút összhangjainak vagy ellentéteinek bátrabb feltárását, hogy a jövőben is nemcsak a valóságból merít, hanem a valóságot meríti, annak kisebb-nagyobb darabját, a dolgok lényegéből fakadó nagyobb összetettségükben. (Szépirodalmi Könyvtudó 1967.)

HAVASI ZOLTÁN

ÚJ VERSESKÖNYVEK

RÓNAY GYÖRGY: TUKOR ÉS TŰZ

Az idei József Attila-díj I. fokozatával kitüntetett Rónay György válogatott verseit gyűjtötte ebbe a kötetbe. A több mint három évtizedes költői pálya egyes szakaszai eddig sem voltak ismeretlenek a versolvasó közönség előtt. Egy életmű-válogatás azonban — az életmű hézagos vagy akár alapos ismeretén túl — nyújt mindig új izgalmat az olvasónak. Mely alkotásokat tartja-érzi maradandónak maga a költő, egyes periódusok milyen súlyt kapnak utólag költői fejlődésében, élesebben húz-e meg vagy éppen szándékosan elmos kontúrokat vagy netán mennyit változtat korábbi szövegein? Vagyis: változik-e róla kialakult képünk (és mennyit) vagy egybeesik az eddigi véleménynel?

Az ötödik X-en túl — azt tartják — az ember egyre gyakrabban tekint végig a megtett úton, elkészíti élete mérlegét, hogy az eljövendő évek, évtizedek még inkább céltudatos tevékenység jegyében teljenek el. A költő is számvetést tesz a munkás-dolgos évtizedekről egy határozott, célirányos szemlélet aspektusából. Nem árulunk el új dolgot, ha megemlítjük, hogy Rónay a korán éretté vált költők közé tartozik, és ugyancsak ismert az olvasók előtt példás műgondja is. Mindez elég biztosíték — de a kötet is meggyőző róla —, hogy szigorú kritikusa önmagának. Ez a szigorú önkritika gyakran önfeleltdé és bártortalanná tesz bennünket verseinek olvasása közben. Nem is merünk vál-